Utjecaj animiranih filmova na predodžbe o rodnim ulogama

Meštrović, Barbara

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:485793

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

zir.nsk.hr

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

HRVATSKI STUDIJI

BARBARA MEŠTROVIĆ

UTJECAJ ANIMIRANIH FILMOVA NA PREDODŽBE O RODNIM ULOGAMA

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

BARBARA MEŠTROVIĆ

UTJECAJ ANIMIRANIH FILMOVA NA PREDODŽBE O RODNIM ULOGAMA

ZAVRŠNI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Renato Matić

Zagreb, 2019.

Sadržaj

1. Uvod 1
2. Razlika pojmova spol i rod 2
3. Teorije o uzrocima rodnih razlika 4
    3. 1. Teorije prirodnih razlika 4
    3. 2. Teorija društvenih razlika i stvaranje rodnih uloga 6
    3. 3.Spol kao društveni proizvod 7
4. Socijalizacija i rodno tipizirano ponašanje 8
    4. 1. Teorija socijalnog učenja 8
    4. 2. Kognitivističko-razvojni modeli 9
5. Analiza animiranih filmova za djecu 10
    5. 1. Snjeguljica i sedam patuljaka 11
    5. 2. Mala sirena 13
    5. 3. Mulan 14
    5. 4. Vrlo zapetljana priča 16
    5. 5. Merida Hrabra 17
    5. 6. Moana 18
6. Zaključak 19
7. Popis korištenih izvora 20

1. Uvod

Posljednjih godina vrlo je aktualna tema o rodu i rodnim ulogama. Tradicionalno žene su shvaćane kao nježniji spol, brižne, mirne, pasivne, podređene muškarcima. Njihova uloga je uloga kućanica i majki. Muškarci su pak smatrani snažnima, hraniteljima i glavama obitelji, neovisnima. U današnjim modernim društvima nastoje se prevladati nekadašnja shvaćanja roda i rodnih uloga. Unatoč želji društva da popravi situaciju, djeca usvajaju tradicionalne rodne uloge koje su ostale prisutne u određenim društvenim područjima. Jedan od tih područja su animirani filmovi za djecu. Poneki filmovi stariji više od desetljeća ostali su popularni sve do danas, što znači da dan danas prikazuju zastarjele rodne uloge na što društveni znanstvenici često upozoravaju. Međutim, među animiranim filmovima mogu se pronaći primjeri likova koji mogu poslužiti kao dobar uzor djeci tako što prikazuju rodno nestereotipno ponašanje.

Cilj ovoga rada je analizirati nekoliko animiranih filmova namijenjenih djeci kako bi se prikazalo kakve rodne predodžbe djeca mogu proizvesti temeljem tih filmova.

Na početku rada govorit će se o razlikama između pojmova rod i spol te će se dio posvetiti teorijama o uzrocima različitog ponašanja muškaraca i žena. Potom će biti riječi o socijalizaciji djece te načinima kojima djeca uče koje rodne uloge u društvu su prihvatljive za njihov spol. Posljednji dio rada prikazati će analizu animiranih filmova za djecu gdje će biti istaknuto što je rodno problematično u istima.

2. Razlika pojmova spol i rod

Kako bi bilo moguće razumjeti zašto je važno kakva očekivanja pojedinci imaju od rodnih uloga te važnost rodnih stereotipa, treba poznavati, odnosno, razlikovati dva iznimno bitna pojma za to područje – rod i spol. Njihovo značenje se u svakodnevnom, laičkom kontekstu izjednačava, dok društvene znanosti naglašavaju da se ne radi o istom pojmu.

Spol je pojam koji se koristi kako bi se ljudsko biće klasificiralo kao muška ili ženska jedinka. Odnosi se na biološke i fizičke karakteristike (anatomija, hormoni, spolni organi, itd.) prema kojima se određuje tko je pripadnik muškog ili ženskog spola. Za razliku od spola, rod je širi pojam koji je društveno konstruiran. To je društveni, kulturni i povijesni proizvod. Rod nije biološki determiniran poput spola, već su to očekivanja koja društvo ima od pripadnika određenog spola. Na temelju roda stvaraju se rodne uloge, odnosno, društvo stvara sliku o tome kako bi se muškarci i žene trebali ponašati u svakodnevnom životu i različitim specifičnim situacijama, točnije stvaraju se obrasci ponašanja i tipizacije. Tako se, primjerice, u nekim sredinama od dječaka očekuje da se igraju autićima i ne plaču, dok se od djevojčica očekuje igranje lutkama i pretjerano iskazivanje osjećaja. Ako se pojedinac ne ponaša u skladu s očekivanjima društva, moguće je da će pojedinac snositi sankcije u obliku neodobravanja društva poput diskriminacije, a u pojedinim državama moguće su i fizičke sankcije. Rodna uloga žena se često prikazivala kao uloga majke, kućanice, one koja vodi brigu o djeci i mužu, financijski je zavisna o muškarcu te mu je podređena u svim područjima života. Muškarac je imao ulogu hranitelja obitelji, on je taj koji radi i zarađuje kako bi se obitelj prehranila, dominantniji i agresivniji je od žene te ne brine o djeci. U današnjim modernim društvima rodne uloge su se ponešto izmijenile. Smatra se uobičajenom pojavom da žena ne ovisi o muškarcu, već ima vlastitu karijeru te ne mora nužno imati djecu kako bi se njen život smatrao ispunjenim.

Prema Branki Galić, rod predstavlja „preoblikovani i društveno-kulturno uobličeni pojam spola u ljudskom društvu“ (2009: 11). Nadalje, autorica daje preciznu definiciju roda, kazavši kako je rod

> (…) jedna od ključnih dimenzija identiteta, koja podrazumijeva slike, predodžbe, očekivanja, norme, konvencije, stavove, vrijednosti, ponašanja i osjećaje koje društvo, uz pomoć različitih modela i mehanizama socijalizacije, utiskuje biološkim spolovima. (Galić, 2009: 11)

Sličnu definiciju daje Jasmina Hasanagić, za koju rod predstavlja društveno stvorenu i kulturološku definiciju koja čini „skup različitih očekivanja koja se vežu za socijalne uloge žena i muškaraca, u privatnom i javnom životu“ (2012: 42). Također, autorica smatra da rod ujedno čini društvenu definiciju odnosa između muškaraca i žena. S tom tvrdnjom slaže se Centar za edukaciju, savjetovanje i istraživanje, koji vodi web stranicu „SeZaM – Seksualna edukacija za mlade“ u sklopu svog programa „Senzibilizacija za pitanja roda i spola“. Naime, navode kako konstrukcija roda sadrži odnose moći između muškaraca i žena nejednakih razmjera, odnosno, smatraju da u društvu prevladava dominacija muškaraca (*Sezam.web.net*). Nadalje, smatraju da se više vrednuju muškarci u većini područja života te da uloga muškarca predstavlja normu za društvo u cjelini (*Sezam.web.net*). No, Centar daje nešto drugačiju definiciju roda, kazavši da se rod „odnosi na razmišljanja, objašnjenja, pretpostavke, ponašanja i djelovanja koja proizvode razlike između žena i muškaraca, (s)ve što kategorizira ljude je rod, bilo izgled ili geste, biologija ili psihologija, hormoni, uloge, genitalije, bilo što (…)“ (*Sezam.web.net*). Na taj način izjednačili su definicije spola i roda, točnije, pokušali izbaciti korištenje pojma spol.

Kao bitne razlike između roda i spola, izuzev osnovne razlike da je spol biološki determiniran, dok je rod društveno-kulturna pojava, mogu se navesti sljedeće stavke. Shodno tome da rod proizlazi iz društva i čini kulturološku definiciju, rod i rodne uloge se uče. Prvenstveno se usvajaju putem primarne socijalizacije, procesom kojim djeca uče simbole, norme i vrijednosti društva u kojem žive. Dakle, usvajanjem kulture svog društva, djeca usvajaju značenje roda i rodnih uloga. U proces socijalizacije su uključeni roditelji, učitelji, mediji, razne ideologije poput religijskih, prijatelji te općenito cjelokupna okolina u kojoj dijete odrasta. Prema tome, spol je nešto s čime pojedinac dođe na svijet, a rod usvoji tijekom života.

Uzimajući u obzir kako se rod uči u sklopu kulture dolazi se do zaključka da se rod mijenja ovisno o kontekstu. Ovisi o kulturi, o ekonomskim prilikama, politici, a čak unutar istog društva mogu postojati različita poimanja roda i rodnih uloga. Tako se može reći da se u ruralnim sredinama u Hrvatskoj od muškarca očekuje uloga glave kuće, dok mu je žena podređena, a u gradskim sredinama je uobičajeno da žena ima vlastitu karijeru bez podređenosti muškarcu. Što se tiče spola, on ostaje isti neovisno o situaciji, primjerice, muškarac je muškarac neovisno o tome nalazi li se u Hrvatskoj ili u Japanu. Uz navedeno, rod je izrazito promjenjiv upravo iz spomenutih razloga. Ovisi o kulturi, a kulture se mijenjaju kako vrijeme prolazi te pod utjecajem drugih kultura. Razni događaji mogu utjecati na percepciju rodnih uloga i roda. Unatoč tome što je moguće podvrgnuti se promjeni spola, većinom spol ostaje isti tijekom cijelog života pojedinca, a tek rijetki pripadnici mijenjaju spol.

Može se zaključiti da su donekle povezani pojmovi spol i rod ujedno međusobno neovisni. Osoba može biti rođena kao pripadnik određenog spola, a pritom se osjećati kao da pripada drugom spolu. Jednako tako nije nužno da će se žena ponašati „ženstveno“ ili muškarac „muževno“. Služe za stvaranje obrazaca ponašanja te određuju koja zanimanja će muškarac ili žena odabrati, kojim igračkama će se dječak ili djevojčica igrati, kako će se ponašati u odnosima s drugim spolom, kako će se odijevati, itd. Jednako tako, važno je napomenuti da rod i rodne uloge diktiraju kako će se ostali pripadnici društva ponašati prema muškarcu ili ženi. U prilog tome ide istraživanje u kojima je spolno neutralno odjeveno dijete jednoj grupi ispitanika prikazivano kao dječak, a drugoj kao djevojčica (Declercq i Moreau, 2012: 19). Ovisno o tome kako im je dijete predstavljeno, ispitanici su se drugačije ponašali prema djetetu i drugačije ga opisivali (Declercq i Moreau, 2012: 19). Ako im je dijete bilo predstavljeno kao dječak, ispitanici su smatrali da dijete plače zbog ljutnje, no ako je dijete predstavljeno kao djevojčica, smatrali su da plače iz straha (Declercq i Moreau, 2012: 19). Mišljenja ispitanika o tome iz kojeg razloga dijete plače zapravo jasno pokazuje postojanje stereotipa u društvu.

3. Teorije o uzrocima rodnih razlika

U raspravi o rodnim razlikama i ulogama postoje dvije struje, sociolozi i antropolozi koji smatraju da su rodne uloge među spolovima biološki determinirane, baš kao što je i spol, dok druga struja smatra su rodne uloge kulturno određene. U sljedećim pododjeljcima prikazat će se glavne komponente obje struje.

3. 1. Teorije prirodnih razlika

Teorije prirodnih razlika tvrde da su razlike u ulogama muškaraca i žena temeljene na biološkim razlikama. Tako postoje znanstvenici koji smatraju da se rodne razlike mogu objasniti pomoću razlika u hormonima te mozgu muškaraca i žena, zbog toga što hormoni utječu na ponašanje, emocije i osobnost pojedinca (Haralambos i Holborn, 2002: 128). Kako muškarci izlučuju više testosterona, a žene progesterona i estrogena, određeni teoretičari prirodnih razlika u tim hormonima vide moguće objašnjene različitog ponašanja i osobnosti muškaraca i žena. Argumenti kojima žele potvrditi istinitost te tvrdnje doneseni su uglavnom iz istraživanja na životinjama. Primjerice, istraživanje na rezus majmunima pokazalo je kako su ženke kojima su dodani muški hormoni ponašaju agresivnije, stoga su znanstvenici koji podržavaju ove teorije došli do zaključka kako muški hormoni potiču agresiju i kod ljudskih jedinki (Haralambos i Holborn, 2002: 128). Međutim, vrlo je upitno koliko je ispravno prenositi zaključke iz studija o životinjama na ljude, na što upozoravaju kritičari poput Ruth Bleier. Autorica smatra da je

pogrešno izjednačavati agresiju kod životinja, odnosno, spremnost na borbu s agresijom kod muškaraca u svakom društvenom području (Haralambos i Holborn, 2002: 128). Jednako tako, postoje društva i kulture u kojima se od muškaraca ne očekuje agresija. Dodatnu kritiku iznosi Anthony Giddens kada kaže da se ove teorije ne temelje na antropološkim ili povijesnim dokazima ljudskoga ponašanja niti prikazuju različite varijacije ljudskog ponašanja (2007: 107).

Istraživanje znanstvenika Ehrhardta koje se koristi kao dokaz točnosti teorija prirodnih razlika ujedno može poslužiti kao protuargument. Znanstvenik Ehrhardt je proučavao razvoj djevojčica koje su bile izložene većim količinama muških, androgenih hormona te tvrdio kako će se takve djevojčice ponašati onako kako bi se dječaci trebali ponašati (Haralambos i Holborn, 2002: 128). Slučaj koji valja istaknuti je jedno dijete koje je Ehrhardt proučavao. Naime, dijete je izvorno smatrano dječakom sve do njegove sedme godine kada je podvrgnuto operaciji kako bi izgledalo kao djevojčica, a nakon operacije je djetetova majka kazala kako je ono znatno „ženstvenije“ (Haralambos i Holborn, 2002: 129). Dijete je sedam godina odgajano kao dječak, a „ženstveno“ je postalo tek kada su ga roditelji počeli odijevati kao djevojčicu i promijenili način odgoja. Prema tome, istraživanje je pokazalo kako je utjecaj okoline i primarne socijalizacije oblikovao djetetovo ponašanje i rod, a ne mozak i hormoni.

Drugi tip teoretičara prirodnih razlika su oni znanstvenici koji se koncentriraju na područje lateracije mozga, odnosno, tezu da se desna i lijeva polutka mozga specijaliziraju za specifične zadatke (Haralambos i Holborn, 2002: 130). Smatra se kako lijeva hemisfera mozga upravlja verbalnim vještinama, dok desna upravlja prostornim sposobnostima. Često se smatra da je lijeva polutka mozga aktivnija kod djevojčica, a desna kod dječaka, što se potom smatra uzrokom boljih rezultata dječaka u matematici i prostornoj orijentaciji te većim verbalnim sposobnostima djevojčica (Haralambos i Holborn, 2002: 130). Međutim, kritičarka Ruth Bleier tvrdi kako ni ova teorija nema čvrste temelje. Ističe da postoje istraživanja koja ne pronalaze nikakve razlike u mozgovima dječaka i djevojčica te istraživanja koja smatraju da su mozgovi djevojčica više lateralizirani od mozgova dječaka ili obrnuto (Haralambos i Holborn, 2002: 130). Također navodi kako nisu sve žene superiorne u verbalnim zadacima niti su svi muškarci superiorni u vizualnim testovima.

Nadalje, postoji sociobiologija. Temelji se na Darwinovoj teoriji o evoluciji te kaže da se ljudi „razvijaju i mijenjaju u procesu prirodnog odabira“ (Haralambos i Holborn, 2002: 131). Sociobiolozi smatraju da ljudi ne evoluiraju samo tjelesno, već da i ponašanje evoluira, a spolne razlike su zapravo taktike koje spolovi koriste kako bi povećali šanse za prenošenje svojih gena

(Haralambos i Holborn, 2002: 130). Kritičari sociobiologije, u kojima se nalazi prethodno spomenuta Ruth Bleier, sociobiologiji zamjeraju što pokušava objasniti univerzalno ljudsko ponašanje jer takvo što ne postoji. Osim toga, Ruth Bleier napominje kako sociobiolozi svoju teoriju temelje na bjelačkom kapitalističkom društvu, dok ostala društva nisu istražili (Haralambos i Holborn, 2002: 131).

3. 2. Teorija društvenih razlika i stvaranje rodnih uloga

Suprotno od teorija prirodnih razlika, teorija društveno proizvedenih razlika temelji se na činjenici da ljudi uče kako se ponašati što dovodi do različitog ponašanja muškaraca i žena. Smatra da kultura ima najveći utjecaj na rodne razlike te na formiranje osobe općenito. Teorija kaže kako u slučaju da postoje biološki faktori koji upravljaju ponašanjem muškaraca i žena, njih kultura može nadjačati (Haralambos i Holborn, 2002: 134).

Sociologinja Ann Oakley tvrdi da socijalizacija utječe na ponašanja djece još od najranije dobi te navodi četiri načina kojima se tvore rodne uloge. Autorica kao prvi način koji utječe na to kako će dijete samo sebe shvatiti navodi manipulaciju roditelja, a primjer kojim to prikazuje je tvrdnja da majke više brinu o kosi djevojčica i pažljivo biraju ženstvenu odjeću (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Drugi način je usmjeravanje. Socijalizacija usmjerava djecu tako što se djevojčicama daju igračke koje su „ženske“, plišane životinjice ili lutke, dok dečki dobivaju agresivne igračke ili koje ih logički usmjeravaju, poput autića, kockica i plastičnih pištolja (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Oakley ističe kako igračke za djevojčice pripremaju djevojčice za njihove buduće uloge u životu, uloge kućanica i majki (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Jednako tako može se reći da se dječaci igračkama pripremaju za svoje uloge, poput uloge hranitelja obitelji, zaštitnika, agresivnog i dominantnog muškarca. Osim igračkama, usmjeravanje se može činiti bilo kojim drugim sadržajem, primjerice animiranim filmovima za djecu, što je naglasak ovoga rada. Potom, treći način je korištenje određenih verbalnih izraza koji naglašavaju rod djeteta. Kao primjer Oakley navodi izraze „ti si zločest dečko“ i „ti si dobra djevojčica“ (Haralambos i Holborn, 2002: 134), kojima je ujedno i pokazala stereotipe koji vladaju društvom, a koji kažu da su dječaci nestašni, dok su djevojčice dobre i sramežljive. Posljednji način kojim socijalizacija stvara rodne uloge je izlaganje djece različitim aktivnostima (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Na primjer, dječaci su poticani uključiti se u sportske aktivnosti, dok se od djevojčica očekuje pomoć u kućanskim poslovima.

3. 3. Spol kao društveni proizvod

Na osnovu teorije o društvenim razlikama došlo je do definicije roda kao društvenog proizvoda. Međutim, u posljednje vrijeme ističu se znanstvenici, a i laici, koji smatraju kako je spol također društveno konstruiran. Među njima su etnometodologinje Suzanne Kessler i Wendy McKenna koje tvrde da ne postoje precizne razlike između muškaraca i žena u tjelesnom smislu (Haralambos i Holborn, 2002: 134).

Osnovni način određivanja nečijeg spola je na temelju genitalija, no Kessler i McKenna navode kako to može dovesti do dvosmislenih dokaza. Autorice navode primjer osoba koje su rođene s muškim i ženskim spolnim organima, odnosno, spominju pojavu znanu kao hemafroditizam (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Nadalje, autorice kažu kako svi hormoni postoje u tijelima žena jednako kao i u tijelima muškaraca zbog čega se na temelju hormona ne može stvarati jasna granica između spolova. Drugi dokaz autorica temeljen na hormonima je postojanje ljudi sa takozvanim Turnerovim sindromom. Radi se o pojedincima koji nemaju uobičajen par XX ili XY kromosoma na temelju kojih se određuje spol, već imaju samo jedan X kromosom (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Na taj način, tvrde autorice, nastaju pojedinci koji fizički liče na žene, ali mogu „pasti na spolnim testovima“ (Haralambos i Holborn, 2002: 134). Međutim, valja napomenuti da kao dokaze za svoje tvrdnje autorice koriste rijetke, iznimne slučajeve. Postotak hemafrodita u svijetu se kreće oko 1.7%, kako navodi internetski portal namijenjen promoviranju prava dvospolnih osoba (Hida, 2015). Stoga treba postaviti pitanje koliko je ispravno tumačiti nešto tako sveprisutno poput spola na temelju rijetkih fenomena.

Neki teoretičari navode nešto drugačiji način kojim pojedinci mogu utjecati na izgradnju svog spola. Anthony Giddens spominje kako se tijelo može oblikovati tako da pojedinac ne izgleda onako kako bi se uobičajeno očekivalo (2007: 109). Navodi kako je moguće svoje tijelo oblikovati vježbanjem, posebnom prehranom, modnim dodacima ili plastičnim operacijama (Giddens, 2007: 112). Prema tim argumentima, kaže Giddens, određeni znanstvenici smatraju kako „ljudsko tijelo i biologija nisu danosti, nego su podložni ljudskog djelovanju i osobnim izborima unutar raznih društvenih mjesta“ (2007: 112).

Postoje brojne teorije i varijacije teorija o postojanju spolnih i rodnih razlika. Ovaj seminarski rad zasniva se na stavu da su rod i rodne uloge društveni proizvod, a ne biološki. To će biti osobito vidljivo prilikom analize animiranih filmova namijenjenih prvenstveno djeci. Filmovi su dio socijalizacije i jedan od načina kojim se djecu usmjerava kako se njihov rod

treba ponašati i čemu valja težiti u životu. Što se tiče pitanja je li spol biološki determiniran ili je društveni proizvod poput roda ostavit će se otvorenim za raspravu.

4. Socijalizacija i rodno tipizirano ponašanje

Sukladno stavu da je rod društveni proizvod koji se uči putem socijalizacije, a isto vrijedi za rodne uloge i predodžbe o rodnim ulogama, ovdje će biti istaknute dvije teorije o usvajanju određenih društvenih normi. Radi se o teoriji socijalnog učenja te kognitivističko-razvojnim modelima.

4. 1. Teorija socijalnog učenja

Prema teoriji socijalnog učenja različito ponašanje muškaraca i žena stečeno je putem iskustva (Jugović i Kamenov, 2009: 28). U to su uključeni procesi potkrepljivanja i kažnjavanja te opažanje, a potom samoregulacija (Jugović i Kamenov, 2009: 28). Jednom kada dijete usvoji koja ponašanja budu pozitivno potkrepljena, a koja kažnjena, ono samo regulira svoje ponašanje, pa jednako tako i predodžbe o rodu. Nadalje, djeca se nauče predviđati i očekivati posljedice određenog ponašanja. Autorice kažu da time dolazi do toga da se „dječaci ponašaju na tipično maskulin način jer im to ponašanje donosi potkrepljenje okoline“ (Jugović i Kamenov, 2009: 28). U teoriju socijalnog učenja uključeno je učenje imitacijom ili modeliranje. Djeca promatraju kako okolina reagira na ponašanje drugih pojedinaca te s vremenom prihvate opažena društvena pravila i počinju se ponašati u skladu s istima (Jugović i Kamenov, 2009: 29). Na taj način, djeca nauče koja rodna ponašanja su prihvatljiva, a koja će dovesti do neodobravanja okoline. Osim roditelja, u socijalno učenje uključena je zapravo cijela društvena okolina koja može imati bilo kakav utjecaj na dijete, poput učitelja, trenera, vršnjaka, filmova, knjiga i sl.

Međutim, djeca mogu usvojiti rodna ponašanja koja nisu stereotipna. Naime, teorija socijalnog učenja naglašava mogućnost promjene. Teorija smatra da je moguće izmijeniti usvojena rodno tipizirana ponašanja, odnosno da djeca mogu naučiti i rodno neopterećena ponašanja bez stereotipa (Jugović i Kamenov, 2009: 29). Autorice Jugović i Kamenov navode istraživanje u kojem se potkrepljenje koristilo za stvaranje pozitivne slike o ponašanjima koja se stereotipno smatraju ponašanjima suprotnoga spola (2009: 29). U sklopu istraživanja djeci je prikazan film o djetetu koje je radilo rodno nestereotipne aktivnosti te za to dobivalo pohvale. Nakon filma djeca su češće sudjelovala u aktivnostima koja su stereotipno pripisana suprotnom spolu. Također, navode kako vrijednosti roditelja utječu na ponašanje djeteta, primjerice,

dječaci koji su imali izrazito brižne majke ponašali su se brižno prema drugim pojedincima, što se obično pripisuje kao osobina djevojčica (Jugović i Kamenov, 2009: 29).

4. 2. Kognitivističko-razvojni modeli

U teoriji socijalnog učenja djeca pasivno usvajaju društvena pravila, dok kognitivističko-razvojni modeli djecu vide kao aktivne učenike koji biraju i koriste informacije u skladu s njihovom razinom razvoja i osobnim interesima (Jugović i Kamenov, 2009: 30). Teoretičar Kohlberg smatra kako se razumijevanje rodnih uloga i vlastitog rodnog identiteta mijenja ovisno o intelektualnim kapacitetima pojedinca (Jugović i Kamenov, 2009: 30). Kohlberg ujedno daje modele razvojnih faza. Tvrdi da djeca od 3 do 4 godine razviju svijest o vlastitom rodu te osobe u svojoj okolini svrstavaju kao muškarce ili žene (Jugović i Kamenov, 2009: 30). Rodna stabilnost razvije se u dobi od 4 do 6 godina, odnosno, djeca shvate da ako su rođeni kao dječak ili djevojčica, odrasti će u muškarca ili ženu. Nakon toga dolazi do rodne dosljednosti, što označava rod kao trajnu osobinu koja se ne mijenja (Jugović i Kamenov, 2009: 30). Kognitivističko-razvojni modeli smatraju da se rodno ponašanje pojavljuje kada i djetetova rodna shema. Rodna shema se odnosi na „kognitivnu strukturu koja se upotrebljava za organizaciju podataka koji se odnose na rod“ (Jugović i Kamenov, 2009: 30). Rodne sheme su pojednostavljene i koncentriraju se na opažljive osobine poput izgleda te su nalik na likove iz crtanih filmova. Smatrajući kako djeca aktivno biraju i uče rodne uloge i identitete, primjer za modele navode činjenicu da djevojčice biraju lutke za igru, dok dječaci biraju autiće (Jugović i Kamenov, 2009: 30).

No, treba uzeti u obzir da djeca biraju i uče rodne uloge ovisno o usmjeravanju roditelja i općenite okoline djeteta, o čemu govori teorija socijalnog učenja. Djevojčica ne bi odabrala lutku za igru da nije prilikom opažanja svoje okoline uočila potkrepljenje, odnosno, pozitivne posljedice kod djevojčica koje su se igrale lutkama. Jednako vrijedi obrnuto, da djevojčica odluči uzeti autić za igru, u određenim sredinama naišla bi na neodobravanje što bi je potaknulo da se više ne igra autićima. Osim toga, Jugović i Kamenov daju kritiku na Kohlbergovu teoriju. Autorice pohvalnim smatraju što kognitivističko-razvojni modeli vide djecu kao aktivne pojedince, no tvrde kako su istraživanja pokazala da se razumijevanje rodne stabilnosti javlja u ranijoj dobi nego što je Kohlberg naveo te da Kohlberg ignorira razvoj rodnog identiteta kod djece koja ne usvajaju rodno tipizirana ponašanja (2009: 30). Moguće je da točniju teoriju o razvoju rodnog identiteta i prihvaćanju rodnih uloga daje kombinacija obje teorije.

U ovom odjeljku bilo je spomenuto kako djeca uče rodno (ne)prihvatljiva ponašanja i rodne uloge pod utjecajem svoje okoline u koju su uključeni roditelji, vršnjaci, ali i knjige, filmovi, časopisi i sl. Ta teza potvrđuje kako animirani filmovi za djecu nisu bezazleni jer sudjeluju u socijalizaciji djeteta i formiranju njegove predodžbe o rodu i rodnim ulogama, a uz to određuju kako će dijete shvaćati samoga sebe. Uobičajeno je da animirani filmovi za djecu budu krcati rodnim tipizacijama i stereotipima koje djeca putem socijalnog učenja usvoje i primjenjuju. Iz tih razloga, u ovom radu analizirati će se animirani filmovi za djecu.

5. Analiza animiranih filmova za djecu

Prvenstveno će se analiza koncentrirati na animirane filmove za djecu, popularno zvane crtićima, koje je stvorila Walt Disney korporacija. Među prvim asocijacijama na djetinjstvo zasigurno se nalaze Disney filmovi. Gotovo svako dijete pa i odrasla osoba, posebice u Zapadnom društvu, zna tko su Mala sirena, Snjeguljica i Pepeljuga. No, Disney se ne zaustavlja samo na Zapadnom društvu, već globalno distribuira svoje proizvode. Osim filmova, Disney distribuira razne proizvode kojima žele pridobiti mlađu publiku, poput ruksaka, posteljina, video igara, odjeće i koječega drugoga oslikanog motivima najdražih Disney likova. S obzirom na globalnost i popularnost Disneya, korporacija sa svojim filmovima i drugim proizvodima bitno utječe prilikom socijalizacije djece. Jednom kada Disney objavi novi film s princezom kao glavnim likom, svaka djevojčica želi biti ta princeza, želi se odijevati kao ona, imati kosu poput nje, itd. Stoga su animirani filmovi Disney korporacije odabrani za analizu.

Dakle, analizirati će se animirani filmovi za djecu, crtići, koji se smatraju klasicima Disney korporacije, a koji prikazuju rodno tipizirano ponašanje i rodne stereotipe da bi se prikazalo kako na dječju predodžbu roda i rodnih uloga mogu utjecati crtići te biti donekle štetni. Ta grupa filmova ujedno sačinjava Disney franšizu princesa, brend koji se sastoji od filmova i drugih proizvoda usmjerenih prvenstveno na djevojčice i na stereotip princeze. S obzirom da u je originalnu Disney franšizu princeza uključeno 8 princeza iz 8 filmova, za potrebe ovog rada analizirati će se 3 filma te grupacije između kojih postoji veći vremenski razmak. Osim navedenog, analiza će biti posvećena novijim filmovima stvorenima od 2010. godine kako bi se prikazalo postoje li promjene u Disneyevom pristupu te kako bi se obuhvatio što širi vremenski period. Prilikom analize navest će se ukratko sadržaj filma te će se dati zaključci o rodnim ulogama koje film prikazuje, odnosno, istaknuti će se dijelovi koji se smatraju problematičnima po tom pitanju.

U analizu klasika Walt Disney korporacije uključeni će biti sljedeći animirani filmovi:

- Snjeguljica i sedam patuljaka (*Snow White and the Seven Dwarfs*, 1937.)
- Mala sirena (*The Little Mermaid*, 1989.)
- Mulan (*Mulan*, 1998.)

Filmovi druge grupe sadrže likove koji su klasificirani kao suvremene Disney princeze zbog čega su odabrani za analizu. Druga grupa s nešto suvremenijim filmovima sačinjavati će:

- Vrlo zapetljana priča (*Tangled*, 2010.)
- Merida Hrabra (*Brave*, 2012.)
- Moana (*Moana*, 2016.)

5. 1. Snjeguljica i sedam patuljaka

Prvi animirani film koji je Disney producirao 1937. godine, čija radnja se zasniva na bajci braće Grimm. Glavna junakinja filma je Snjeguljica, djevojka koja živi sa zlom kraljicom, njenom maćehom. Maćeha svaki dan upita magično ogledalce tko je najljepši u kraljevstvu, a svakoga dana joj ogledalce odgovori da je to ona. No, jednoga dana ogledalce kaže kako je Snjeguljica najljepša, što razbjesni maćehu koja pak naredi lovcu da ubije Snjeguljicu. Snjeguljica pobjegne te pronađe kolibu u koju se sakrije, a koja pripada sedmorici patuljaka. Međutim, zla maćeha se pretvori u vješticu te otruje Snjeguljicu začaranom jabukom zbog čega Snjeguljica upada u san iz kojeg ju može probuditi jedino poljubac prave ljubavi. Na posljetku, princ dolazi i budi je iz sna.

Problematični dijelovi u radnji su sljedeći. Snjeguljica u kraljičinom dvoru mora biti služavka i čistiti dvor. Kada pobjegne s dvora u kolibu patuljaka, prvo što Snjeguljica uradi je čišćenje i uređenje kolibe. Također, Snjeguljica ponudi patuljcima svoje vještine čišćenja, kuhanja te spremanja kreveta u zamjenu za krov nad glavom. Valja napomenuti kako se ona ni u kojem trenutku ne žali zbog toga što obavlja kućanske poslove, a uz to opisana je kao dobra djevojka. Snjeguljica je opisana kao najljepša djevojka u kraljevstvu, toliko čista u duši da ne može prepoznati zlo. Patuljci ju smatraju ljupkom, dragom djevojkom te se zaštitnički ponašaju prema njoj, a uz to Snjeguljicu vole i šumske životinje. Na taj način vežu se ljudske osobine poput ljepote, nevinosti i dobrote sa ulogom kućanice. Time se stvara predodžba kako je uloga dobre, ljubazne žene obavljanje poslova poput čišćenja i brige o drugima, kao što Snjeguljica brine o patuljcima. Ona je savršen prikaz dobre kućanice. Ako se izuzme čišćenje, Snjeguljica je vrlo pasivan lik.

Zatim, kontinuirano se naglašava ideal ljepote i ružnoće. Kao što je prethodno bilo navedeno, važnu ulogu u filmu ima ogledalo koje prosuđuje tko je najljepša osoba u kraljevstvu. Osim što je opisana kao ljepotica s kožom bijelom kao snijeg, usnama crvenim poput ruža te kosom crnom kao ebanovina, u filmu je prikazana kao vitka djevojka, rumenih obraza, uglađena i damska ponašanja. Za kontrast, maćeha je prikazana u vrlo tmurnoj atmosferi, popraćena tamnim bojama i vranama. Kada se pretvori u vješticu situacija se dodatno pogorša. Vještica je ružna, pogrbljena, s kvrgavim velikim nosom, hrapavim i visokim glasom. U ranijem dijelu filma, kada se Snjeguljica prvi put susreće s princem, on se odmah u nju zaljubljuje. Nadalje, patuljci nisu bili zadovoljni spoznajom da imaju uljeza u kolibi, no kada su vidjeli da je uljez Snjeguljica i da je lijepa, odluče joj pomoći. Navedene su situacije u kojima je važan ideal ljepote te koje djeci, osobito djevojčicama, prikazuju kako ljepota može sve pobijediti. Iako je Snjeguljica čista u duši, princ se zaljubljuje u Snjeguljicu na temelju njenog vanjskog izgleda, što naglašava da je ipak bitnija vanjska ljepota nego ona unutrašnja. Što se pak tiče Snjeguljice, ona ne poznaje princa, ni u jednom trenutku nije navedeno njegovo ime niti ikakav drugi podatak, što kao zaključak ostavlja tvrdnju da je otišla s princem jer je bio fizički privlačan. Dakle, dječaci mogu zaključiti da ako su dovoljno lijepi i bogati, mogu pronaći svoju princezu.

Od zle sudbine Snjeguljicu spašava princ poljupcem prave ljubavi. Snjeguljica se budi iz sna i sretna odlazi živjeti s princem. Prije nego što je bila spašena, dok je prala kolibu, pjevala je o princu kojeg čega. Tako se djevojčice uči kako trebaju biti dobre i lijepe te čekati svog princa na bijelom konju jer one same ništa ne mogu. Djeca tako mogu doći do zaključka kako ne trebaju biti aktivna i poduzimati nešto u svom životu jer će na kraju dobro prevladati kako god bilo. Ljubav je prikazana kao najvažnija vrijednost od svih, što nije toliko problematično ako se u obzir ne uzme činjenica da u stvarnom životu, stvarni ljudi ne pronalaze bez ikakvih problema pravu, savršenu ljubav. Također, dobro je istaknuli kako u filmu postoje samo dva ženska lika – Snjeguljica i zla kraljica/maćeha.

Unatoč svemu navedenom, na umu treba imati činjenicu kada je film proizveden. U tadašnjem vremenu bilo je sasvim uobičajeno za očekivati da žene peru i čiste. No, film Snjeguljica i sedam patuljaka je dan danas popularan i djeca ga mogu gledati na televiziji ili putem interneta, odnosno, imaju mogućnost usvajati zastarjele rodne ideale. Navedeno vrijedi i za sve ostale analizirane filmove.

5. 2. Mala sirena

Mala sirena animirani je Disneyev film temeljen na istoimenoj bajci Hansa Christiana Andersena. Ariela je mala sirena, nezadovoljna životom u oceanu. Ne pokazuje ikakvo zanimanje za podvodni oceanski život, već ju iznimno intrigiraju ljudi i život na kopnu. Ima tajnu špilju u kojoj od svog strogog oca skriva predmete s kopna. Najmlađa je kći kralja Tritona i kraljice Atene, koja se ne pojavljuje u filmu jer je preminula prije radnje filma. Često se upušta u avanture sa svojim prijateljem, ribom Flounderom, unatoč tome što joj otac to zabranjuje. Jednom prilikom vidi princa Erika i zaljubljuje se u njega. Nakon toga, silno se želi dočepati života na kopnu te odlazi morskog vještici Ursuli i daje svoj glas kako bi dobila noge umjesto peraje. Nakon niza nesretnih okolnosti i borbi, Arielin otac naposljetku podrži njenu želju za životom na kopnu te Ariela odlazi s princem Erikom.

Za razliku od Snjeguljice koja je iznimno poslušna, tiha i neiskvarena, Ariela je prikazana kao nestašna, tvrdoglava, znatiželjna i neposlušna djevojka koja ne slijedi očeve upute. Upušta se u istraživanje s prijateljem, a ponekad i sama, odlazi do površine i skuplja nepoznate predmete s kopna, iako ju otac uporno upozorava kako je sve što je na kopnu opasno. Neizbježan ideal ljepote prisutan je i u ovom filmu. Ariela i njene sestre dugokose su ljepotice, dok je vještica Ursula debela, ružna i na pola hobotnica. Ariela od svojih sestara odudara svojom žarko crvenom kosom, dok Ursula ima kratku, neurednu frizuru. Ursula kao pomoćnike za svoja zla djela ima dvije jegulje, također prikazane kao ružna, zla bića.

Arielin otac Triton je strog, snažan, a u određenim situacijama i agresivan. Primjerice, kada sazna za špilju u kojoj Ariela skriva predmete s kopna, Triton poludi i u potpunosti uništi špilju s predmetima. Često povisuje ton kada raspravlja s Arielom i ne dopušta joj da misli svojom glavom. Onako kako on kaže, tako treba biti. Tako djeca mogu zaključiti kako je uredu ako se roditelj ponaša agresivno, pa čak nasilno, prema njima ili nema poštovanja prema njihovim željama i stvarima jer na taj način roditelj pokazuje svoju brigu za njih. Druga očinska figura u filmu je rak Sebastian koji je desna ruka kralja Tritona. Prikazan je kao strašljiv lik koji se neprestano brine o mogućim posljedicama Tritonova bijesa, no zna upitati nije li Triton ponekad prestrog prema Arieli. S obzirom da Arielina majka nije prisutna u priči, djeca bi mogla zaključiti da je Ariela poprimila osobine koje se tradicionalno pripisuju dječacima zbog toga što ju odgaja iznimno muževno prikazan otac Triton te svojevrstan drugi otac rak Sebastian.

Kada se zaljubi u princa Erika, na temelju njegovog vanjskog izgleda, odlazi do Ursule koja joj daje ponudu – neka Ariela Ursuli da svoj prekrasan glas u zamjenu za noge. Ariela nije sigurna želi li prihvatiti, no Ursula je nagovara kazavši da joj glas ne treba jer može koristiti neverbalnu komunikaciju, odnosno, na seksualiziran način sugerira Arieli da koristi svoje tijelo. Nakon toga, Ariela ima tri dana da poljubi Erika poljupcem prave ljubavi (baš kao u Snjeguljici), inače će se pretvoriti natrag u sirenu i pripadati Ursuli zauvijek. Kako bi se pobrinula da Ariela ne uspije, Ursula se pretvori u lijepu, mladu ženu i začara Erika tako da zaboravi na Arielu. Ovdje se može postaviti pitanje je li bilo zaista nužno da se Ursula pretvori u mladu i lijepu ženu kako bi začarala Erika, nije li to mogla učiti i kao starica ili manje privlačna žena? Djeci i ovaj film, poput Snjeguljice, pokazuje koliko je fizička ljepota bitna.

Zatim, nakon što se Ariela pretvori natrag u sirenu te oni likovi koji su prikazani kao pozitivni ubiju Ursulu, Triton se smiluje i pretvori Arielinu peraju u noge kako bi mogla otići živjeti zauvijek sretno s princem Erikom. Dakle, ono što je bilo zlo i ružno je umrlo, a dobro je opet pobijedilo unatoč svemu. Ono što valja istaknuti kao pohvalno je to što Ariela, za razliku od Snjeguljice, čini nešto po pitanju svoje sudbine, umjesto da pasivno čeka svog princa na bijelom konju. Ali s druge strane, Ariela je pomoću princa Erika konačno dobila ono što je željela. Njena prva želja bila je istražiti kopneni život, no kada je upoznala princa Erika, sva njena pažnja bila je upućena njemu, željela je otići s njim te ju je vidno manje zanimalo kakvi se misteriji kriju u kopnenom životu.

5. 3. Mulan

Animirani je film iz 1998. godine, a temelji se na kineskoj legendi o Hua Mulan. Hua Mulan je legendarna kineska ratnica koja se prerušila u muškarca kako bi zauzela očevo mjesto u vojsci. Mulan iz animiranog filma čini istu stvar. U animiranom filmu Huni se spremaju napasti Kinu, što dovodi do regrutacije muških pojedinaca u vojsku. Po jedan muškarac iz svake obitelji mora se pridružiti vojsci. Jedini muškarac u Mulaninoj obitelji je njen stari i bolesni otac. Bojeći se za očev život zbog njegovog već krhkog zdravlja, Mulan uzima očevu vojnu opremu iz njegovih prijašnjih ratovanja te se preruši u muškarca i pridruži vojsci, unatoč činjenici da će biti pogubljena ako vojska shvati kako je ona zapravo žena. Mulan započinje s treninzima te sudjeluje u bitkama protiv Huna. Prilikom jedne bitke zadobije ozljedu te tijekom previjanja rane generalov sin Shang, Mulanin nadređeni u vojsci, shvati kako je ona žena te je izbaci iz vojske. No, Mulan nastavlja sudjelovati u borbi protiv Huna te naposljetku uspije ubiti generala Hunske vojske i spasiti Kinu.

Mulan svakako nije uobičajena Disney princeza. Nije feminizirana poput ostalih. Prerušena je u muškarca, a sukladno tome kako bi opstala u vojsci mora se i ponašati kao muškarac. Ne ponaša se damski, uglađeno, pasivno i tiho tijekom cijeloga filma. Nema istaknuto vitko tijelo poput drugih princeza, odjevena je u teški oklop, nema krasnu dugu kosu, već joj je kosa podignuta i svezana. Od originalnih 8 Disney princeza, Mulan je jedina koja nosi hlače. No, u ponekim scenama, onima gdje nije prerušena u muškarca, Mulan ima spuštenu, dugu kosu te je u odjevena u kimono svijetlih boja. Ponovno dolazi do crno-bijele karakterizacije likova. Shan Yu, general Huna, muskularan i visok antagonist, prikazan je u tamnim bojama, sa sablaznim očima, oštrih crta lica, agresivan i snažan. Njegov ljubimac je sokol Hayabusa kojega također krase tamne boje, smeđe i crne nijanse te mržnja prema Kinezima. Mulan pak ima crvenoga zmaja Mushu, koji je zapravo svojevrsno čarobno biće, zaštitnik Mulanine obitelji. Kao u prethodnim filmovima, ono što je dobro je prikazano u svjetlijim bojama (izuzev Mulan u tamnom maslinasto zelenom oklopu), mekim crtama lica, glazba i atmosfera koja ih prati je ugodna, dok je zlo prikazano tmurno, agresivno, u tamnim bojama s hladnom atmosferom.

Slično poput Ariele, Mulan se zauzima za sebe i svoju obitelj. Nije pasivan promatrač svoga života, već djeluje kako god zna i umije da bi postigla svoje plemenite ciljeve. Mulan ne čeka svog princa na bijelom konju, dovoljna je sama sebi. No, treba spomenuti kako generalov sin Shang gaji simpatije prema Mulan i na kraju filma dolazi njenoj obitelji na večeru, pod izlikom da joj donosi njen šljem. Na taj način, ljubav prema suprotnom spolu ipak je uključena u film, ali je izbačena ideja dame u nevolji koju spašava princ. Mulan sama upravlja svojim životom te sudjeluje u netipičnim ulogama za ženu, poput regrutacije u vojsku te aktivnoj borbi protiv Huna. Film je osvojio publiku i kritičare, pa i feministice. U današnjem vremenu film i dalje uživa pozitivan status upravo zbog toga što ga nije moguće savršeno ukalupiti u tradicionalne filmove s princezama. Djevojčicama pokazuje da je u redu nositi hlače, a ne samo suknjice i haljine, pokazuje im da ne moraju biti u svakom trenutku feminizirane, poslušne i pasivne, u redu je boriti se za svoje ciljeve i sudjelovati u stereotipno muškim ulogama i radnjama.

5. 4. Vrlo zapetljana priča

Vrlo zapetljana priča naziv je animiranog filma djelomično temeljenog na bajci braće Grimm. Glavna junakinja je Zlatokosa, princeza čija zlatna kosa posjeduje sposobnost zacjeljivana rana te sprječavanja truljenja i starenja. Posebnu kosu zahvaljuje čarobnom cvijetu koji je korišten prilikom liječenja njene majke, kraljice, netom prije što se Zlatokosa rodila. Gothel, antagonistica filma, koristila je cvijet kako bi se održala mladom prije nego što je cvijet odnesen kraljici. Kada sazna da Zlatokosina kosa posjeduje jednake moći poput cvijeta, otme ju s dvora i zatoči u kuli. Na Zlatokosin 18. rođendan, lopov Flynn ušulja se u kulu i otkrije Zlatokosu. Zajedno odlaze iz kule, no nakon nekog vremena Gothel ponovno otme Zlatokosu. Na kraju, kako to obično biva, Zlatokosa je ponovno ujedinjena sa svojom pravom obitelji na dvoru te se udaje za Flynna.

I u ovom animiranom filmu prisutan je odnos ljepote i ružnoće, no na ponešto drugačiji način. Zlatokosa ima predivnu, sjajnu, zlatnu kosu koja kao da nema kraja koliko je duga. Ali, pred kraj filma, kako bi njenu kosu učinio bezvrijednom za Gothel, Flynn Zlatokosi odreže kosu. Tako Zlatokosa ostaje s kratkom, kuštravom kosom, dužine do vrata, a uz to ona se iz zlatne pretvori u Zlatokosinu prirodnu smeđu boju. Unatoč tome što više nema prekrasnu, dugu, uglađenu zlatnu kosu, Zlatokosa je na kraju filma sretna jer su joj važnije druge vrijednosti. S druge strane, Zlatokosi nije palo na pamet žrtvovati svoju kosu, već je za nju to morao učiniti netko drugi. Tako je tijekom gotovo cijelog filma Zlatokosa izgledom podsjećala na uobičajenu, stereotipnu princezu, ali se ponašanjem, neposlušnošću i avanturizmom isticala, poput primjerice Ariele. Nadalje, Grothel teži ostati zauvijek mlada i lijepa, no kada Flynn odreže Zlatokosinu kosu, Grothel sustignu godine i pretvori se u ružnu staricu te na koncu u prah. Prema tome, djeca mogu naučiti da ljepota nije najveća vrijednost kojoj trebaju stremiti, već se trebaju okrenuti drugim vrijednostima, poput zajedništva u obitelji.

Kao u drugim filmovima ljubav prema suprotnom spolu ključan je dio. Zlatokosa se zaljubi u Flynna te se udaje za njega. Flynn je na početku donekle negativno prikazan jer se bavi nečasnim poslom, no kako vrijeme prolazi, on postaje sve pozitivniji lik te se saznaje da je njegovo pravo ime Eugene. U neku ruku može se smatrati kako je ime Flynn preuzeo kako bi odgovarao u stereotip lopova, odnosno, kako bi zvučalo muževnije i snažnije, nego što bi zvučalo ime Eugene. Film nije toliko razvijen kao Mulan jer Zlatokosa uz pomoć Flynna rješava svoje životne probleme, dok je Mulan sve preuzela u svoje ruke. Ponovno je princeza u nevolji i treba svoga spasitelja jer Zlatokosa nije sama uspjela pobjeći iz kule, već je pasivno prihvatila svoje zatočeništvo. No, ipak treba uzeti u obzir kako je mislila da joj je Grothel majka koja ju

želi zaštititi od opasnog vanjskog svijeta. Po tome, Grothel je slična Tritonu iz Male sirene. Također, u određenim situacijama Zlatokosa je spremnija suočiti se sa opasnim situacijama nego što je Flynn, što djevojčicama pokazuje da i one mogu biti hrabre, pa čak hrabrije od dječaka.

5. 5. Merida Hrabra

Pixar studios kreirao je lik Meride te animirani film Merida Hrabra, no Disney je objavio film. Od Disneyvih animiranih filmova odudara po tome što nije adaptacija neke bajke, već se temelji na odnosu producentice filma Brende Chapman i njene kćeri. Radnja filma se odvija u srednjem vijeku u kraljevstvu kraljice Elinor i kralja Fergusa. Merida je njihova kći princeza te ima tri mlađa brata. Prema tradiciji vrijeme je za Meridinu udaju koja bi ujedno i popravila odnose s drugim kraljevstvima. Međutim, Merida nije stereotipna princeza i ne mari za udaju. Nakon svađe s roditeljima odlazi u šumu gdje pronalazi vješticu od koje traži čaroliju za promjenu svoje sudbine. Vještica joj daje začaran kolač koji Meridina majka pojede te tako biva pretvorena u medvjedicu. Nakon niza zapleta i raspleta, Merida spašava majku koja bude vraćena u ljudski oblik, Merida se ne udaje te svi nastave sretno živjeti.

Merida se od drugih princeza ističe već svojom titulom „hrabra“. Izgled je sljedeća stavka zbog koje se ističe. Ima dugu, kovrčavu, crvenu kosu koja nije uredno složena u frizuru, već neuredno strši gdje god stigne. Nije odjevena u svijetle boje koje tradicionalno označavaju pozitivne likove, no odjevena je u haljinu jer je ipak princeza. S činjenicom da je princeza Merida se teško nosi. Ne želi biti uglađena dama niti se želi udati za nekog muškarca kojega ne poznaje i ne voli. Njena majka je osobito frustrirana Meridinim ponašanjem jer se jedna princeza ne smije ponašati tako nestašno, već mora biti pristojna, mora se damski kretati i ponašati kako bi bila dobar primjer ostalima. Kada kao poklon Merida dobije luk i strijelu, njena majka negoduje jer to nije poklon dostojan djevojčice, a osobito ne princeze. Djevojčice bi tako mogle stvoriti predodžbu da je njihova rodna uloga ta pristojne dame, ali koliko god njena majka negodovala, Meridina osobnost i ponašanje ipak su doveli do sretnog kraja. Njena majka odlučuje popustiti s tradicionalnim stavom i svojoj kćeri dopušta slobodu vođenja vlastitog života s vlastitim odlukama. Time djeca dobivaju uvid u kompromis između roditelja i djeteta, a djevojčice bi mogle prihvatiti svoj spol kao snažan i jednako hrabar kao muški. Tome dodatno pomaže što su dječaci koji su došli isprositi Meridinu ruku bili vrlo loši u streličarstvu, dok je Merida bila izvrsna i pogodila svaku metu u sredinu. To je djevojčicama pokazalo da mogu biti bolje od dječaka u radnjama koje se pripisuju kao „muške“.

Dok Merida djevojčicama daje koliko toliko dobar primjer netipičnih rodnih uloga, muški likovi prikazuju stereotipno muško ponašanje. Meridin otac, kralj Fergus, neuredan je, glasan, snažan, agresivan (želi ubiti medvjedicu ne znajući kako mu je to žena). Prilikom večere ne pokazuje ikakve manire, naprotiv, jede na vrlo neuredan način, hrana mu ispada i sl. Meridina braća prikazana su kao iznimno nestašna, što je tradicionalno odlika dječaka, a Merida čak u jednoj sceni majci zamjera što njenoj braći nikada ne prigovara zbog njihovog nestašnog ponašanja, dok se ona mora ponašati prema strogim pravilima. Valja napomenuti kako bez muške pomoći Merida ne bi bila u mogućnosti doživjeti sretan kraj jer bi skončala pod napadom zlog i nasilnog medvjeda koji napada nju i njenu majku.

5. 6. Moana

Animirani film Moana govori priču o djevojci Moani, pripadnici jednog plemena na fiktivnom otoku u Pacifičkom oceanu. Moana je kći poglavice plemena te uskoro ona mora preuzeti vodstvo plemenom. Priča sliči onoj u Meridi Hrabroj. Moana voli svoje pleme, no nije zainteresirana biti poglavica, već pokazuje zanimanje za oceanom. Znatiželjna je, želi istraživati i saznati zašto ribe ugibaju, a kokos trune, što je uzrok toj bolesti. No, zbog obiteljske tradicije Moana je pod pritiskom. Obitelj od nje zahtijeva odbacivanje njenih interesa i vrijednosti te žele da se koncentrira na ulogu poglavice. Tisućama godina prije nego što se Moana rodila, polubog Maui ukrao je dragocjen kamen koji je bio izvor moći božice Tei Fiti, stvarateljice svijeta, kako bi obični ljudi imali moć stvaranja. Mauia je potom napao demon Te Ka koji želi kamen za svoja zlodjela. Tijekom borbe Maui izgubi kamen i nestane. Pripadnici plemena smatraju kako je ocean tada postao preopasan za pustolovine i plovidbe. Tijekom filma, ocean odabere Moanu da pronađe kamen i vrati ga Mauiu. Film završava tako da dobro pobijedi zlo. Moana se iz pustolovine vraća na svoj otok, postaje poglavica plemena i vodi svoje pleme u plovidbu.

Moana je još jedna princeza koja nevoljko prihvaća sudbinu koju joj je tradicija obitelji namijenila. Poput ostalih suvremenijih princeza, ali i Mulan, Moana želi spasiti svoje pleme od moguće propasti, bori se za sebe te želi vratiti mir u ocean i biti u mogućnosti ploviti i istraživati beskrajan ocean. Film poput Meride Hrabre, djeci pokazuje kako je moguće spojiti tradiciju i individualne želje, kako stvoriti kompromis i zauzeti se za sebe. Moana, baš kao i Merida, ne treba princa na bijelom konju, stvari uzima u svoje ruke i naposljetku sretno živi bez ljubavi prema suprotnome spolu. Također, ljepota je stavka koja je zanemarena u filmu, naglasak je na avanturama i opasnim situacijama u kojima se Moana nađe. Očinska figura, Moanin otac, pred nju stavlja zabrane kao što Triton čini Arieli ili Elinor Meridi, no Moana čini sve da mu dokaže

kako je sposobna boriti se za sebe i svoj narod. Roditelj je ponovno prikazan kao netko tko želi i ima pravo kontrolirati život svoje djece, pa čak pod cijenu sreće njegove djece jer na taj način pokazuje da mu je stalo. S druge strane, Moanina baka ju potiče da krene na avanturu i odnese kamen Mauiu. Rodno tipizirano, osim Moanina oca, prikazan je polubog Maui. Maui je snažan, prikazan kao izuzetno velik i snažan muškarac, što bi se moglo pripisati činjenici da on nije običan čovjek, već polubog, zbog čega ga je Disney možda htio prikazati kao moćnijeg pojedinca. Osim navedenog, iako Moana želi stvari preuzeti u svoje ruke, Maui je taj koji izvršava planove. Moana u suštini ništa ne učini sama, već joj treba pomoć Mauia ili on sam riješi problem. Prema tome, koliko god se Disney trudio prikazati Moanu kao neovisnu, snažnu djevojku, ona je ipak dama u nevolji koju spašava muškarac.

6. Zaključak

Rod i spol dva su različita pojma koja bitno utječu na pojedince i njihove živote. Kako se ponašati u kojem trenutku, što je prihvatljivo ponašanje kod žena, a što kod muškaraca određuju rod i predodžbe o rodnim ulogama koje su pak proizvod društva, kulture i povijesti. Pojedinci koji se ne ponašaju onako kako društvo očekuje od njih uobičajeno snose sankcije ili neodobravanje društva. Postoje razne teorije koje govore zašto je ponašanje muškaraca drugačije od onoga žena i obrnuto, a u ovome radu prihvatila se ona teorija koja tvrdi kako je razlika u ponašanju proizvod socijalizacije, procesa kojim se djecu uči pojedinosti njihove kulture, kako se ponašati, koje vrijednosti i osobine prihvatiti. Bilo da su djeca pasivni ili aktivni učenici društvenih konstrukata oko sebe, animirani filmovi su dio socijalizacije. Animirane filmove djeca gledaju tijekom odrastanja, a njihove vrijednosti potom nose sa sobom. Iz tog razloga, analizirali su se animirani filmovi namijenjeni prvenstveno djeci Walt Disney korporacije. Većinom je naglasak stavljen na rodne uloge koje filmovi prikazuju djevojčicama jer se Disney uvelike koncentrira na priče o princezama.

Disney princeze većim ili manjim dijelom trebaju pomoć muškaraca jer same ne mogu izbjeći sudbinu. U većini Disney animiranih filmova princeze se zaljubljuju i udaju za prinčeve, unatoč svojim godinama (Ariel ima 16 godina kada se udaje za princa Erika). Često je naglašena važnost zajedništva u obitelji te važnost obiteljske tradicije. Ženski likovi su prikazani uglavnom na dva načina. Prvi je u potpunosti stereotipno – one su dobre, poslušne, odjevene u haljine i suknje, ne propitkuju, ne istražuju, pasivno prihvaćaju svoju sudbinu i čekaju da ih netko drugi izbavi. Drugi način je pokušaj prikazivanja princeza na netradicionalno stereotipne načine – princeze poput Ariele, Mulan, Meride i Moane, koje su neposlušne, znatiželjne, svojeglave, postavljaju određena pitanja, žele istraživati, žele se boriti za sebe. No ipak u toj

drugoj grupi princeza se mogu pronaći rodno stereotipne uloge i ponašanja. Osobito su muški likovi stereotipno prikazivani, koliko u filmovima iz prošlog stoljeća, toliko i u suvremenim filmovima. Mulan slovi kao odličan animirani film koji odskače od ostalih animiranih filmova za djecu Disney korporacije. Pokazuje znatno manju rodnu stereotipizaciju od ostalih filmova i služi kao dobar primjer djevojčicama, no nije toliko popularan kao ostali filmovi s drugim rodno tipiziranim princezama. Krivac za to možda se može pronaći u svemu ostalome što utječe na socijalizaciju djece. Djevojčice su naviknute da princeze trebaju biti feminizirane, odjevene u slatke haljine, dugih kosa, damskoga ponašanja, željne prave ljubavi zauvijek te da se ne izlažu opasnostima poput Mulan.

Bajke i njihove adaptacije mogu bitno utjecati na djecu. Animirani filmovi koji prikazuju rodno tipizirano ponašanje mogu dovesti do toga da se djeca ponašaju rodno tipizirano i dijele aktivnosti na muške i ženske iako u suštini nije uopće bitno kojega je spola onaj koji sudjeluje u tim aktivnostima. Primjerice, uobičajeno je da se djevojčice igraju lutkama i Disney princezama. Ali može se postaviti pitanje zašto je to tako? Zašto dječaci ne bi mogli uzeti lutku u ruke bez osude i neodobravanja društva? Dječaci su jednako ljudi kao što su djevojčice i imaju pravo biti ranjivi, osjećajni, brižni, baš kao što djevojčice imaju pravo biti hrabre, nestašne, znatiželjne i željne pustolovina. Nisu samo animirani filmovi odgovorni za rodno ponašanje i vrijednosti koje djeca usvajaju. Odgovornost je na cijelome društvu, od roditelja, do vršnjaka, braće, sestara, knjiga, škola, medija i cijele okoline u kojem se dijete nalazi.

7. Popis korištenih izvora

1. Declercq, C., Moreau, D. (2012) „Rađaju li se djeca kao dječaci i djevojčice – ili takvima postaju?“, *Djeca u Europi: Zajednička publikacija mreže europskih časopisa*, sv. 4 (8): 18–19

2. Galić, B. (2009) „Društvena uvjetovanost rodne diskriminacije“, u: B. Galić i Ž. Kamenov (ur.) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj – Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Hrvatskoj,* Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 9–28

3. Giddens, A. (2007) *Sociologija*, 4. izdanje, Zagreb: Nakladni zavod Globus

4. Haralambos, M., Holborn, M. (2002) *Sociologija: Teme i perspektive*, Zagreb: Golden marketing

5. Hasanagić, J. (2012) „Spol, rod, rodne uloge, rodni identitet i seksualna orijentacija“, u: A. Spahić i D. Mirović (ur.) *Čitanka LGBT ljudskih prava,* 2. izdanje, Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar, 42– 47

6. Hida (2015) „How common is intersex? An explanation of the stats“, Intersex campaign for equality, internetski portal, https://www.intersexequality.com/how-common-is-intersex-in-humans/ (stranica posjećena: 30. srpnja 2019.)

7. Jugović, I., Kamenov, Ž. (2009) „Rodna (ne)ravnopravnost i diskriminacija u obiteljskim odnosima“, u: B. Galić i Ž. Kamenov (ur.) *Rodna ravnopravnost i diskriminacija u Hrvatskoj – Percepcija, iskustva i stavovi o rodnoj diskriminaciji u Hrvatskoj,* Zagreb: Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Zagreb: Institut za društvena istraživanja, 28–38

8. „Spol i rod“ (2019) *Sezam.web.net*, internetski portal, http://www.sezamweb.net/hr/spol-i-rod/ (stranica posjećena: 28. srpnja 2019.)

9. Stoller, R. (1968) *Sex and Gender: On the development of Masculinity and Femininity*, New York: Science House